

AHMET ŞUAYP'ın Çağdaş Türk Felsefesi'ne Katkıları

Güncel Önkal

Ahmet Şuayp Dönemi Fikir Hareketleri:

Tanzimat dönemi düşünce hayatımızda, yani 1840 ile 1900 arasında daha çok **Fransız Aydınlanma felsefesinin** etkisi görülür.Örneğin, *Voltaire, J.J.Rousseau, Montesquieux* gibi düşünürlerin...

Aydınlanmacı düşüncenin etkisinden sonra **Fransız pozitizminin** etkisi kendini belli etmeye başladı.1891'de yayın hayatına giren *Servet-i Fünun* dergisinde bu etkiyi görebiliriz.Yeni debiyatçılarda özellikle *Hippolyte Taine*'in etkisi vardı.Taine, ünlü bir Fransız filozofu, tarihçisi ve eleştirmenidir, 1828-1893 yılları arasında yaşamıştır.Taine, pozitivist bir düşünürdü ve pozitizmin kurucusu *Auguste Comte*'un büyük etkisi altında idi.

1857'de ölen A.Comte'un düşünceleri Türkiye'ye gelmekte gecikmemiştir.Böylece pozitizmin düşünce hayatımızda önemli bir yeri olmuştu.Felsefeyi, edebiyatı, politikayı etkiliyordu bu düşünce akımı.

Yine bu sıralarda Fransa'da, *Gustave Flaubert, Emile Zola* gibi gerçekçi, natüralist romancılar ün kazanmışlardı.

İşte bu yıllarda yayınlanan *Servet-i Fünun* dergisinde yenilikçi pek çok yazarın adı görülmektedir.Örneğin şair Tefik Fikret, romancı Halit Ziya Uşaklıgil, romancı Mehmet Rauf bu yazarlar arasında yer alır.Bu edebiyata derginin adına gönderme yapılarak *Servet-i Fünun* edebiyatı ya da Edebiyat-ı Cedide, yani "Yeni Edebiyat" denilmiştir.

Dergide Ahmet Şuayp adı birden ön plana çıkar ve gittikçe artan bir ilgi ile izlenir.Bu genç yazar eleştiri ve felsefe yazıları yazmaktadır, Avrupa'nın pozitivist eğilimli önemli yazılarını, felsefecilerini, tarihçilerini tanıtmaktadır.

Özyaşamöyküsü:

Ahmet Şuayp, 1876 yılında İstanbul'da doğmuştur.Hukuk eğitimi almış, Hukuk Mektebi'nde idare hukuku, devletler hukuku hocalığı yapmıştır.Çok çeşitli resmi makamlarda müdürlük ve idarecilik görevlerini icra etmiştir.

Ahmet Şuayp, Avrupa'da A.Comte'la başlayan pozitizm akımını bizde her yönüyle ve derli toplu tanıtmıştır.Ondan önce Beşir Fuad (1852- 1887) pozitizm ile materyalizm arasındaki farkları belirtmiş, felsefi yönünden çok edebi yönüyle ilgili bilgiler

vermişti.Hüseyin Cahit ise daha çok estetik yönünü ele almıştı.Fakat Ahmet Şuayp, bu akımı her yönüyle, felsefi, edebi, tarihi yönleriyle ele almış, incelemiş ve tamnıtmıştır.

Ahmet Şuayp, 1910 yılında 34 yaşında tifoya yakalanarak ölmüştür.

Peki Ahmet Şuayp'in hayatı boyunca hayranlıkla incelediği kendi fikir sistemini de ondan hareketle kurduğu pozitivism nedir?

Pozitivizm Üzerine Kısa Bilgi:

Pozitivizm "pozitif" kelimesinden türetilmiş ve onun çevresinde hareket eden bir akımdır.Olaylarla yetinen, ilk sebebler veya yaratılış konusunda soru sormaksızın deney verileriyle yetinmektir.Basit anlamda şeylere tatbik edildiğinde anlaşılan gerçek pozitif gerçektir.

"Pozitif Felsefe" ifadesi 1822 de A.Comte tarafından ilahiyatçı ve metafizik felsefeye karşı kullanılmıştır.Pozitif Felsefe Comte'a göre insan zekasının varacağı son felsefedir.İlahiyatçı felsefeden pozitif felsefeye geçilir.Bu geçişte de insan zekasının zaruri ihtiyacı olarak metafizik felsefe kullanılır der.

İlk ve son sebeblerin araştırılması bizim için kesin olarak erişilmez ve anlamsız bir şeydir.Niçin ve nedenlerle uğraşmayı ilahiyatçıların hayali ile metafizikçilerin ince düşüncelerine bırakılır.

Pozitif felsefenin bir değer arayışı vardır.Ve pozitif felsefeye değer kazandırmak için sosyal olayları inceleyen bir ilimi kurmak gerekir.İşte bu bağlamda Comte'un düşüncesinde felsefenin işi ahlaka, siyasete, dine temel olmaktadır.Felsefe başlı başına bir gaye değildir.Toplum için hükümet ne ise, bilimler için de felsefenin rolü odur.

İnsan zekası, pozitivism'e göre asıl yaratılış ve şeylerin gerçek sebeblerini bilmeye elverişsizdir.Bilim devamlı birbirini takip eden tabii kanunları kurmakla yetinir.Gayemiz, olayların meydana geliş şartlarını incelemek ve aralarındaki normal ilişkilerle benzerlik ve ardarda gelişlerine göre birini diğerine bağlamaktır.

Yani geniş anlamda, pozitivism, duygularla hissedilebilir dış dünyanın olaylarıyla yetinmek isteyen ve başka menşe'e sahip olan her bilgiyi değersiz olarak kabul eden düşünce sistemidir.

Pozitivizm'in gayesi de 2 ana noktada belirginleşir:İlincisi, felsefeyi mutlak anlamda bilimselleştirmektir.İkincisi, 19.yy Avrupasının içinde bulunduğu anarşik ortama yön verecek sosyolojiyi kurmaktır.Her pozitif ilmin eninde sonunda hayata hizmet etmesi başlıca gaye olmaktadır.

Ahmet Şuayp ve Pozitivizm:

Servet-i Fünun dergisinde yazı dizisi olarak yayınlanan ve daha sonra kitaplaştırılan "**Hayat ve Kitaplar**" başlıklı yazılarında pozitivist felsefenin yakın tarihi üzerinde durur.Bu dizinin ilk makalesinde amacını yeni düşünme ufukları açmak,

okuyucularını batının eserlerinden haberdar etmek, faydalı bilgiler sunmak olarak açıklar.Felsefe Ahmet Şuayp'te bir genel bilim olma hüviyetini korumaktadır.

Ahmet Şuayp *Gabriel Monod, Ernest Lavisse, Gustave Flaubert, Karsten Niebuhr, Bake, Mommsen ve Taine*'i okuyucularına açıklar. Kitaplaştırılmış şeklinde bu diziliş değişir ve "**Taine ve Asarı**" isimli makale ve kendisini yazmaya teşvik eden Tefvik Fikret'e teşekkür yazısı ile başlar.Başvurduğu kaynakları da söyler Ahmet Şuayp:Bu önemli Fransızca kaynaklar arasında örneğin *Emile Hannequin*'in Çağdaş Pozitivizmin İlkeleri ayrıca göze çarpar.Ahmet Şuayp, Taine'in felsefesini anlatırken pozitivizmin temel düşüncelerini irdeler, kendisinin hangi noktalarda ayrıldığını da gösterir.Ona göre felsefe ve pozitivizm her an yeni açılımlar yapmaktadır.Pozitivizme hiç bir zaman toptan karşı çıkmaz.

Taine, Servet-i Fünuncuları büyük ölçüde etkileyen bir Fransız filozofudur.A.Şuayp, büyük haranlık duyduğu bu filozofu, tarihçi ve sosyolog yönlerini de göstererek incelemiştir.Yazılarında pozitivizme karşı olan *Emile Boutroux*'dan, *Henri Bergson*'dan da söz eder.Sosyoloji alanında da Taine'in aşılması olduğunu söyler.Buna iki yeni sosyoloğu örnek gösterir: *Emile Durkheim* ve *Gabriel Tarde*.Türkiye'de daha sonra büyük etkileri olacak bu iki Fransız sosyologdan bizde ilk söz eden o olmuştur.

Çeşitli ifadeleriyle pozitivist yönlerini açığa vuran düşünürümüz, Taine'in öğrencisi olduğu Comte'u da yetkin bir filozof olarak nitelendirir.

Ahmet Şuayp'e göre 2 türlü düşünme tarzı vardır:

1.Nazari-spekülatif

2.Maddi ve müspet -pozitif

Birincisinde düşünmeye, hayal etmeye ehemmiyet verilir, tecrübe önem taşımaz.İkincisinde ise, tecrübeye son derece ehemmiyet verilir.Bir hakikatin doğruluğu onu vakalara tatbik ettikten sonra kabul edilir.

Sonuçta onun için felsefe, düşünme ve tertip etmektir ve bu da olaylara ve denemeye dayalı olarak yapılırsa bir değer ifade eder.Genel olarak felsefeye evrenin kanunları ile insanın tabi olduğu kanunların birbiriyle ilişkisini tespit etme görevini uygun görür.Felsefenin bu konudaki rehberi müspet ilimlerdir.Dini düşünce alanının dışında tutmuştur.Sosyoloji ve iktisadı her bakımdan yeterli görür.Bu noktada onun **ilimler tasnifi** önemlidir.Ahmet Şuayp, sosyolojiden matematiğe doğru giden bir ilim tasnifinin kabulüyle ancak ilimlerin bir felsefeye sahip olabileceğini söyler: Önceleri insan kainatı kendi hayaline göre tasvir ve teşkil ederdi. Bütün ilimler insan ilmine bağlı ve onun teferruatı idi.Şimdi ise tamamen tersi oldu.İnsan ilimleri tüm ilimlere tabi olmaktadır.

Daha sonra **ahlak** olayını da açıklar:Ahlak konusunda metafiziğe yer vermediği gibi, ahlakta ilkesini "kendini herşeyden fazla sevmek, kendi üzüne düşünmek"ye yani "hodgamlık" a indirger.Merhamet, aile duygusu ve şefkat konuları ise başkaları hakkında vazife söz konusu olduğunda ortaya çıkar.Fakat bunlar da hodgamlıktan ayrı düşünülemez.Örneğin merhamet insanın nefsi hakkındaki tefekkürünün kendine benzer bir mevcut üzerinde iadesinden başka bir şey değildir.

İnsanların birbirine karşı düşman olarak yaşamaları eşyayı çeşitli şekillerde anlamalarından ileri gelir.İnsanları bu muhalefetlikten kurtarıp hakikati gösterecek olan da ilimdir.

Onun düşünce hayatımızda daha sonra etkisi görülecek olan Fransız felsefeci *Alfred Fouille*'den ve *Schopenhauer*'den ilk kez söz etmesi de ilgi çekicidir.

Sosyoloji Çalışmaları:

Sosyoloji profesörü Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu'nun aktardığına göre (*) A.Şuayp, İstanbul Üniversitesi'nde Ziya Gökalp'den önce sosyoloji dersleri veren kişidir.

1908'de Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle Türkiye'de yeni bir düşünce hayatı başladı.Bir dergi çoğalmasa oldu.İşte bu ortamda A.Şuayp, felsefeci Rıza Tevfik ve iktisatçı Mehmet Cavid bir araya geldiler ***Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası***'nı (**) yayımlamaya karar verdiler.

Bu dergi, 1908'de başlamış ve 27 sayı yayınlanmıştır.Pozitivist ve Liberalist düşünceleri savunmuştur.İçinde bu konularda birçok bilimsel yazı vardır.Çeşitli tanınmış yazarların sosyoloji, felsefe, hukuk ve iktisat konularında yazıları çıkmıştır.Yazıların önemli bir bölümünü A.Şuayp'in yazdığı görülür.Yazılarında doğanın yasaları olduğu gibi toplumun da yasaları olduğunu savunur.Ekonominin toplum hayatındaki etkisine değinir.

Bu yazılarındaki devlet, ırk ve iktisad ile ilgili düşüncelerini özetlersek:

a.**Devlet Anlayışı;** ("*Devlet ve Cemiyet*" makalesi) Devletin teşekkülünde en kuvvetli tabii rolü **iklim** oynar.Meralarda yaşayan halklar bedevilikle ömür geçirir, merkezi hükümet yerine baba otoritesi geçerlidir.Kalplerinde dünyayı istila arzusu vardır.Oysaki ormanlık arazide avcılıkla geçim temin eden milletlerde merkezi bir hükümetin sert istibdadı vardır.Baba otoritesi çok zayıftır.Alemi istila diye bir emelleri yoktur.Muhitin devlete tesiri konusunda Şuayp Taine etkisi taşımaktadır.

A.Şuayp'e göre en eski devlet düşmanlarına karşı insanları savunmada anlaşarak bir araya gelmek kaydıyla doğmuştur.**Siyasi kuvvet**, içtimai gelişmenin eseridir.Zayıflar kuvvetlilerin hakimetine tabidir.Bu kuvvet maddi olduğu gibi dini, ahlaki, fikri ve iktisadi de olabilir.Marx'ın iktisadi gücü tek siyasi kuvvet tanımasını doğru bulmayan yazarımız, siyasi hükümetleri daima aynı cinsten bir toplumsal hadise kabul eder.Ona göre en küçük cemiyetlerden en büyük cemiyetlere kadar tabiatlar aynı olmakla birlikte bir derece farkı vardır.

A.Şuayp'e göre **vazife taksimi** olmayan yerlerde cemiyet teşekkül edemez.İnsanlar aralarında vazife taksimi yaptıkları an cemiyet başlar.Cemiyetin iş bölümünden meydana gelen organları daima birbirleriyle yardımlaşmaya mecburdur.Bu bakımdan hakim çiftçiye çiftçi hakime hizmet eder.Bu noktada da Spencer'in etkisi vardır.

Bütün siyasi cemiyetler şu özellikleri taşır:

- 1.Şahsi menfaatler ile umumi menfaatler arasındaki zıtlık
- 2.Muhafazakar görüşler karşısında ilerici görüş
- 3.Aile teşkilatı
- 4.İş bölümü ve onun neticesinde mahsulleerin değişimi
- 5.Kuvvetlerin cismani ve ruhani olarak ayrılması.

Devletin bütün organları birbirine son derece bağlıdır.Birine yapılan etkiden diğerleri de derhal müteessir olur.Bu bakımdan **kanun yapıcılar** son derece dikkatli ve uyanık olmalıdırlar.Bir hastalığa çare bulayım derken daha büyük bir hastalığa neden olabilirler.Cemiyet ilmi, bir yönüyle inkılap taraftarıyken diğer yönüyle de muhafazakardır.Bir milletin geçmişteki üstün sıfatlarının, ananelerinin gözönüne alınmasını ve ıslahatın, değişikliğin peyder pey yapılmasını tavsiye eder.İslahatlar zamanında yapılmalıdır.Bir şeyi vaktinden evvel veya geç yapmak başarısızlığa sebep olur.Aksi halde ihtilal vukubulur.Eğer hükümet şekli milletçe zıt ve muhalif ise, milletin ızdıraptan kurtulması için ihtilal zaruridir.

b.İrk Anlayışı ("Avamil İctimaiye"):İrki meydana getiren şahıslar bünye, dimağ ve ahlak itibariyle farklıdırlar.Fakat bu görünüşteki farklar altında ırkın ortak karakteri gizlidir.Bu ortak karakter ise sabittir.Dünyaya gelen her şahıs ecddından kalan bu karakter, beraber getirir.Bir kavmin tekamülünü anlamak için hali hazırını değil, mazisini tetkik etmelidir.**Akvamı idare eden dirilerden ziyade ölülerdir** diye ileri sürdüğü fikir A.Comte'undur.

Tarihi ve toplumsal meselelerin esasında ırk vardır.Milletlerin mukadderatını, müesseselerini sevk ve idare eden ırk ruhudur.Her ırkda **irsen gelen yaratılıştan bir takım fikri hasletler vardır.**

c.İktisat Anlayışı: 19 ve 20. asır medeniyetinin en büyük amili ve en kuvvetli tesir eden unsuru paradır.Ona göre ölümler, evlenmeler, fuhuşlar, cinayetler gibi hadiselerin hepsinin esası iktisadidir.**Hayatla iktisat birbirinden bağımsız düşünülemez.**Maneviyata hemen hemen hiç önem vermez.

+Yine bu yazılarında 1789 Fransız Devrimi'ne büyük yer verdiği görülmektedir.Bu yazılar, bizde o zamana kadar Fransız Devrimi konusunda yazılanların en geniş kapsamlısıdır.Yazarın bu dergideki yazıları kitap haline getirilip yayınlanmalıdır.

Ahmet Şuayp'in bu anılan eserlerinin yanı sıra **Esmar-i Matbuat (Basın Meyveleri)** adında ciddi bir araştırma kitabı,**Hukuk-ı Umumiye-i Düvel (Devletler Umumi Hukuku)** ve **Hukuk-ı İdare (İdare Hukuku)** adlı eserleri de mevcuttur.

Son olarak tüm bu anlatılanlar ışığında kendi bakış açımaya göre yazarın hem düşüncelerini özetlemek hem de değerlendirmek istiyorum:

İlk olarak Ahmet Şuayp'in çok yönlü bir düşün adamı olduğu kanısına rahatlıkla varılabilir.Asıl tahsilini ve kariyerini hukuk alanında yapmasına rağmen felsefeye gösterdiği içten ve profesyonelce ilgi düşünce tarihimize özgün fikirler bırakmasını sağlamıştır.Felsefeci olmanın da ötesinde sosyoloji biliminin temel kavram ve kuramlarına kendi toplumu açısından belirlemeler getirmiştir ve bunlarda pozitif düşüncenin etkisi her an hissedilmektedir.

Diğer bir nokta Ahmet Şuayp'in hiç el atılmamış, üzerine düşünülmemiş konuları gündeme getirmesidir.Bunu gerek kendisinden gerek çevirilerle gerçekleştirmiştir.

Ayrıca halkı bilinçlendirme ülküsü yüksektir.Batı düşüncesinin yaşadığı dinamizmi aktarmayı kendine görev edinmiştir.Aynı şekilde kendi ülkesindeki fikri harekettten kopuk değil tam da içinde olan birisi.

Son olarak Ahmet Şuayp'in bir fikri tanımada ve tanıtmada son derece sistemli olduğunu da söyleyebiliriz.Bütüncü bir bakış açısına sahip ve katılıp katılmadığı noktaları birbirine karıştırmaksızın ayırarak, özümseyerek düşüncelerini yapılandırmış bir düşün adamı.

Gerçekten genç yaşta ölmesiyle Türk düşüncesinin çok şey kaybettiği maalesef söylenebilir.

dipnotlar:

- (*) Sosyoloji Sohbetleri, 1958, İst
(**)İktisat ve Sosyoloji Bilgileri Dergisi

yararlanılan kaynaklar:

- 1.Arslan Kaynardağ'ın değerli katkısı
- 2.Felsefe Serüvenimiz/ R.Karakuş
- 3.Pozitivizmin Türkiye'ye Gelişi /M.Korlaelçi
- 4.Meydan Larousse Ansiklopedisi
- 5.Felsefe Sözlüğü / A.Cevizci.